

ERUDITIO
MORES
FUTURUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta

Kapitoly z dejín slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia

3. doplnené a rozšírené vydanie

Kristína Krnová

 BELIANUM

Banská Bystrica 2015

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta

Prof. PhDr. Kristína Krnová, CSc.

Kapitoly z dejín slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia

Vysokoškolská učebnica

Banská Bystrica 2015

Prof. PhDr. Kristína Krnová, CSc.

Recenzenti:

Prof. PhDr. Ladislav Čúzy, CSc.

Prof. PhDr. Brigita Šimonová, CSc.

Prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.

ISBN 978-80-557-0917-8

Obsah

Predhovor	5
1 Vojnová /povstalecká próza	7
1.1 Vojnová/povstalecká próza v literárnovednom výskume	7
1.2 Baladickosť románu <i>Sklený vrch</i> a jej sémantické aspirácie	35
1.3 Vojnová/povstalecká téma v diele Vladimíra Mináča	48
2 Mladá próza (prvej polovice) 70. rokov 20. storočia	65
2.1 Úvod	65
2.2 Mladá próza 70. rokov 20. storočia v dobovej literárnovednej reflexii	66
2.3 Umelecké alternatívy v mladej próze 70. rokov 20. storočia	82
2.3.1 Dušan MITANA	82
2.3.2 Jozef PUŠKÁŠ	94
2.3.3 Milan ZELINKA	107
3 Postmoderna, postmodernizmus	119
3.1 História pojmu postmoderna/ postmodernizmus a jeho obsahové vymedzenie	119
3.2 Baumanovo sociologické poňatie postmoderny	123
3.3 Bezbrehý postmodernizmus v umenovednej reflexii S. Gablikovej	129
3.4 Literárna postmoderna/literárny postmodernizmus	133
3.5 Postmodernistický charakter Mitánovho diela <i>Hľadanie strateného autora</i> (<i>Rozhovory s Luciferom</i>)	140
3.6 Uplatnenie princípov literárneho postmodernizmu (Tematizácia písania v románovej tvorbe Petra Jaroša)	144
Register mien	153

Predhovor

Koncepcia vysokoškolskej učebnice *Kapitoly z dejín slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia* mala pôvodne a má i teraz na pamäti viacfunkčnosť. Vzhľadom na tento cieľ titul v sebe integruje literárnohistorický a teoretický záber na vybrané okruhy problémov, čo je predpokladom jej využitia vo viacerých študijných programoch, súčasťou ktorých je štúdium dejín národnej literatúry.

K pôvodnej kompozičnej zostave učebnice pribudla v druhom vydaní kapitola o postmoderne, ktorá z hľadiska literárnej histórie voľne nadväzuje na obsah druhej kapitoly a ako taká vlastne aj na komplexnejšie otázky vývinu epickej literatúry od 60. rokov 20. storočia prakticky po súčasnosť. Dnes ju z didaktických dôvodov rozširujeme o podkapitolu demonštrujúcu vlastnosti literárneho postmodernizmu v diele D. Mitanu *Hľadanie strateného autora (Rozhovory s Luciferom)*.

Keďže učebnica vysvetľuje a prostredníctvom analyticko-interpretačných štúdií aj ilustruje špecifické literárne javy charakteristické pre druhú polovicu minulého storočia (a ukazuje tiež, ako sa s textovými reprezentáciami študovaných javov narába v literárnovednej praxi), dá sa predpokladať, že popri učiteľských a neučiteľských študijných programoch sa uplatní ako študijná literatúra aj v doktorandskom študijnom programe *slovenský jazyk a literatúra*. Je tiež použiteľná ako doplnkový titul v predmetoch literárna kritika a literárna teória – najmä spomínané ilustračné štúdie vnímam ako potenciálny stimul pre tvorivý prístup študentov ku „klasickým“, ale aj k „neošúchaným“ textom, ako ukážku diskurzívnych možností ich individuálnej, odborne kompetentnej percepcie, ktorá v prípade, že má do činenia so skutočnou estetickou hodnotou, môže priniesť nové poznatky a popri tom poskytnúť nemalé potešenie z tejto subtilnej duševnej aktivity.

Autorka

1 Vojnová /povstalecká próza

1.1 Vojnová/povstalecká próza v literárnovednom výskume

Povstalecká/vojnová próza je literárnohistorický jav daný reakciou národnej literatúry na druhú svetovú vojnu.

V literárnej vede – najmä v literárnohistorickom reflektovaní tohto javu – sa bežne narába s pojmovou ekvivalenciou povstalecká próza – vojnová próza. Uvedená pojmová zameniteľnosť sa uznáva aj napriek tomu, že nie je založená na synonymnom vzťahu ich adjektívnych častí: legitímnosť oboch pojmov sa odvoláva na beletristickú formuláciu, reagujúcu na historickú a politickú súvislosť medzi udalosťami druhej svetovej vojny a Slovenského národného povstania (A. Bednár: „...naša malá vojna v tej veľkej vojne...“) – pojem povstalecká próza má z tohto pohľadu podobnú mieru exaktnosti ako napr. pojem sujetové básnictvo. Súčasne možno konštatovať, že tento pojem uprednostňovala marxisticky vyhranená literárna veda, vo vedomí ktorej sémantika samotného slova Povstanie (povstalecká) obsahovala jednoznačné ideologické konotácie.

Napriek tomu, že hneď na začiatku sme umeleckému javu, ktorým sa ďalej budeme zaoberať, priznali tematickú závislosť na historicky vymedzenej životnej skutočnosti, nezaobídeme sa bez jeho literárnovedne jednoznačnejšieho obsahového a časového vymedzenia. To je nevyhnutné preto, aby sme sa vyhli prípadným terminologickým nepresnostiam, ktoré by mohli vyplývať napr. zo stotožňovania navonok analogických pojmov povstalecká próza – povstalecké poézia.

Pojmom **povstalecká poézia** označujeme subštruktúru literatúry protifašistického odporu, t. j. básnické texty špecifické svojou povahou a poslaním, ktoré z literárnohistorického hľadiska nijako nemožno spájať s bytím povstaleckej prózy, čo pregnantne vyjadril monografista rezistentnej literatúry Z. Kasáč, keď ju charakterizoval ako „... súhrnné pomenovanie značne heterogénneho poetického materiálu rôznych žánrov a nerovnakej umeleckej hodnoty. Najvšeobecnejším jednotiacim prvkom v poeticky nesúrodnej tvorbe je moment aktívnej negácie súvekej spoločenskej reality a postavenie človeka uprostred nej v mene ideálu slobody.“¹

¹ KASÁČ, Zdenko. *Slovenská poézia protifašistického odporu*. Bratislava : Veda, 1974. Podľa: KUSÝ, I. *Premeny povstaleckej prózy*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1974, s. 16.

Problematikou povstaleckej prózy – jej genézou a umeleckými hodnotami, ktoré tento proces priniesol – sa popri iných (Truhlár, Kasáč, Petrík, Peťko, Noge, Bagin) najkomplexnejšie zaoberal **Ivan Kusý**.² Napriek marxistickej metodologickej platforme výskumu s viacerými jeho zisteniami možno aj dnes súhlasiť. Jedným z nich je aj **obsahové a historické vymedzenie pojmu**: „Za povstaleckú prózu možno považovať tie diela, ktoré po skončení vojnového boja proti fašizmu spojeného s oslobodením našej vlasti a s nástupom novej spoločenskej cesty zobrazujú jednotlivé fázy tohto zápasu. Povstalecká próza sa teda začína rokom 1945.“ (Kusý, 1974, s. 19)

Aj v tejto zdanlivo objektívnej, ba priam definične formulovanej charakteristike je ukrytý jeden zo spomínaných ideologických významových odkazov: protifašistický zápas v SNP, oslobodenie (sovietskou armádou) a „nástup novej spoločenskej cesty“ (komunistická totalita od začiatku r. 1948) sa implicitne vníma ako proces, kde medzi jeho jednotlivými krokmi okrem časovej postupnosti platí aj kauzálny vzťah, ktorý nie je ničím iným než prejavom historicko-materialistických zákonitostí aplikovaných na vývoj spoločnosti. Jemne, možno latentne devalvovanú exaktnosť Kusého charakteristiky vyvažuje prípustnosť zobrazovať „jednotlivé fázy“ tematizovaného diania (t. j. nielen udalosti bezprostredne – časovo – spojené so SNP, ale aj skutočnosti, ktoré im predchádzali alebo ktoré sa považovali za dôsledok SNP v povojnovom období); v tejto možnosti je implicitne prítomná variabilita autorských prístupov k zobrazovaným udalostiam, čo vlastne korešponduje s dôležitým výsledkom citovanej „definície“: kým kritériom príslušnosti do rámca rezistentnej literatúry je postoj „... k hlavnému spoločenskému problému druhej svetovej vojny počas jej trvania...“ (Kusý, 1984, s.17), kritériom pre začlenenie do kontextu povstaleckej prózy je téma, a to bez ohľadu na to, z akého zorného uhla túto tému autor nazerá (akceptácia historického významu SNP – odmietanie SNP ako násilného, protinárodne orientovaného aktu – ideologicky podopretá glorifikácia SNP a pod.).

Namietat' nemožno ani proti Kusého historickému vymedzeniu povstaleckej prózy, t. j. proti roku 1945 ako začiatku jej dejín, pretože takto sa rešpektuje špecifická (primárne epická) povaha prózy, t. j. fakt, že literatúra sa môže vysloviť „príbehovo“ (považujeme príbeh v umeleckej literatúre za prejav autorského pochopenia stváňňovaného diania) k udalostiam, ktoré doznali alebo, inými slovami, že epika (realistická i moderné

² KUSÝ, Ivan. *Premeny povstaleckej prózy*. Slovenský spisovateľ : Bratislava, 1974, s. 229.

KUSÝ, Ivan. *Povstalecká próza*. Slovenský spisovateľ : Bratislava, 1984, s. 325.

tvary) si vzhľadom na svoju gnozeologickú funkciu vyžaduje odstup od skutočnosti, na ktorú reaguje.

Kde – v akom časovom horizonte – však hľadať hornú hranicu existencie skúmaného tematického kontextu?

Na položenú otázku by sme v monografiách I. Kusého nenašli odpoveď, ktorá by bola uspokojivá z hľadiska súčasnosti: vývin povstaleckej prózy totiž opísal a zhodnotil jednak z marxistických metodologických pozícií, jednak (faktograficky) z pohľadu obdobia, v ktorom na svojom diele pracoval, čím boli determinované aj jeho úvahy o životaschopnosti tejto témy. Vzhľadom na súdobé (70. a 80. roky 20. storočia) ponímanie spojitosti životnej skutočnosti s literatúrou, od ktorej sa začiatkom 70. rokov očakávali o. i. aj tematické návraty k historickým udalostiam, ktoré sa vysvetľovali ako východisko spoločenského vývinu vedúceho k socialistickej (v realite 70. rokov „pokrízovej“) prítomnosti, mala mať povstalecká próza pokračovanie aj v nasledujúcich rokoch.³ Toto veľmi zovšeobecnené konštatovanie sa u Kusého a priebežne aj vo viacerých iných literárnokritických názoroch opieralo predovšetkým o príležitostné uplatňovanie sa vojnovnej tematiky v próze (výročia vypuknutia SNP a konca druhej svetovej vojny), ktorá mala z generáčného hľadiska k tejto téme čoraz ďalej, ale o ktorej sa súčasne predpokladalo, že k histórii sa bude vracat' ako k žriedlu poznania dôležitého pre pochopenie prítomnosti.⁴ Iným, azda parciálnym dôvodom pozitívnej prognózy by mohol byť kvalitatívny stav aktuálneho kontextu povstaleckej prózy, za ktorej umelecký vrchol sa považovali diela epickej syntézy z konca 50. a prvej polovice 60. rokov; protagonista generácie, ktorá bola dominantným producentom týchto textov, V. Mináč, konštatoval, že o vojne (a SNP) nebolo povedané posledné slovo, pretože umelecké výsledky jeho generácie ako najautentickejšej nositeľky zážitkovej bázy tejto tvorby, nedosiahli úroveň, akú vojnová tematika vo svojich vnútorných možnostiach obsahuje.

Uvedené predpovede sa svojím spôsobom naplňali približne do začiatku 80. rokov, čo I. Kusý zhodnotil v druhom variante svojej literárnohistorickej reflexie

³ „Z celého exkurzu do iných literatúr vyplýva, že ak nechceme vychádzať v ústrety nepriateľským ideologicko-politickým zámerom, nemožno povstaleckú prózu uzatvárať na nijaký spôsob: ani vo vzťahu k vývinu spoločnosti, ani vo vzťahu k vývinu celej literatúry, ani vo vzťahu k iným socialistickým literatúram (takmer nič sa nespravilo v interpretácii pomeru k sovietskemu vojnovému románu – z občianskej vojny i z druhej svetovej vojny; neporovnávalo sa s poľskou a juhoslovanskou prózou o odboji), ani z hľadiska vývinu žánru, ani časove.“ (Kusý, 1974, s. 26.)

⁴ „Mohlo by sa teda v krátkosti odpovedať: vymedzenie témou zabezpečuje povstaleckej próze stálu existenciu, lebo literatúra sa vracia aj k témam tisícročia starým.“ (Kusý, 1974, s. 19.)

Register mien

Andruška Peter, 79, 81
Austrias Miguel Ángel, 138
Bagin Albín, 8, 35, 36, 81, 85
Bakoš Mikuláš, 12, 14
Ballek Ladislav, 79, 81
Barth John, 136, 137, 138
Bátorová Mária, 21
Bauman Zygmunt, 119, 124
Bednár Alfonz, 7, 10, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 47, 51, 55
Bellow Saul, 138
Beňo Ján, 81
Bodenek Ján, 18, 19, 22
Borges Jorge Luis, 133
Bútora Martin, 138
Carpentier Alejo, 138
Cortázar Julio, 138
Čepan Oskár, 13, 14
Čúzy Ladislav, 105
Daxner Štefan Marko, 55
Derrida Jacques, 138
Drug Štefan, 20
Dušek Dušan, 66, 85, 97
Dvořáková Helena, 115
Dzvoník Emil, 10, 79
Ecco Umberto, 52
Fándly Juraj, 142
Farkašová Etela, 115
Felix Jozef, 16
Ferko Andrej, 114
Fokemma Douwe, 123

Francisci Janko, 55
Fromm Erich, 133
Gabliková Suzi, 130, 131, 132, 133
Gavalcová Jana, 114
Grendel Lajoss, 138
Habaj Ivan, 66, 77, 78, 79, 81, 97, 109
Halvoník Alexander, 114
Hamada Milan, 20, 74
Hečko František, 10
Heller Joseph, 17
Holka Peter, 50, 54, 56, 58
Horák Jozef, 18, 22
Horák Karol, 81, 115
Horov Pavol, 74
Horváth Ivan, 53, 80
Howe Ian, 134
Hrabal Bohumil, 138
Hronský Jozef Cíger, 15, 24, 80
Hrušovský Ján, 80
Hurban Jozef Miloslav, 53, 55
Husák Gustáv, 53, 68
Hviezdoslav Pavol Orzságh, 74
Chorváth Michal, 16, 65
Chudoba Andrej, 80, 81
Izakovič Ivan, 81
Jaroš Peter, 79, 81
Jašík Rudolf, 10, 19, 23, 24, 80
Jégé Ladislav Nádaši, 14
Jesenský Janko, 14
Jilemnický Peter, 18
Johanides Ján, 138
Jurík Ľuboš, 78, 95

Kadlečík Ivan, 138
Karvaš Peter, 10, 24, 25, 51
Kasáč Zdenko, 7, 21
Klimáček Viliam, 139
Klinec Ivan, 123, 124
Kohout Pavel, 138
Kolenič Ivan, 139
Krasko Ivan, 74
Kšišňan Ivan, 115
Kundera Milan, 138
Kusý Ivan, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 35, 53
Lajčiak Milan, 74
Lytard Jean-François, 120
Marcelli Miroslav, 134
Marčok Viliam, 65, 66, 81, 134, 135
Márquez Gabriel Garcia, 138
Marušiak Ondrej, 65
Matuška Alexander, 16, 19, 35, 65
Mináč Vladimír, 9, 10, 19, 22, 23, 24, 25, 27, 32, 40, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 80
Mitana Dušan, 66, 77, 79, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 97, 105, 115
Mňačko Ladislav, 10, 23, 24, 25, 63
Nabokov Vladimír Vladimírovič, 133, 138
Nietzsche Fridrich, 120
Noge Július, 35, 36, 50, 81, 108
Novomeský Ladislav, 53
Okáli Daniel, 65, 81, 83
Ondrejov Ľudo, 18, 19, 104
Panwitz Rudolf, 120
Papp Ján, 10, 97
Peťko Valér, 65
Petrik Vladimír, 15, 20, 49, 50, 77, 78, 90, 93, 97, 102, 103, 107, 109

Pišťanek Peter, 138, 139
Plávka Andrej, 74
Plintovič Ivan, 21
Plutko Pavol, 35, 36, 105
Podracká Dana, 51
Poničan Ján, 74
Proust, 141
Puškáš Jozef, 66, 77, 79, 81, 82, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 106, 115
Pynset Robert, 57
Rakús Stanislav, 35, 81, 115
Rappensbergerová Naďa, 115
Reisel Vladimír, 74
Rosenbaum Karol, 65, 67, 68, 69
Rúfus Milan, 74
Sabolová Pavla, 114
Silan Janko, 138
Sloboda Rudolf, 62, 81, 138, 145
Strauss Pavol, 138
Styron Wiliam, 17
Sulík Ivan, 35, 36, 65, 66, 67, 79, 80, 94, 95, 96, 97, 102, 107, 108, 109
Süskind Patrick, 138
Šabík Vincent, 65
Ševčovič Peter, 81
Šikula Vincent, 10
Škamla Ján, 65
Škvorecký Josef, 138
Šmatlák Stanislav, 10, 33, 65, 66, 67, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 81
Šmidke Karol, 53
Števček Ján, 10, 13, 16, 35, 36, 39, 48, 57, 58, 65, 70, 75, 76, 77, 78, 88, 93, 96, 97, 103
Štrelinger Peter, 115
Štúr Ľudovít, 55
Šútovec Milan, 84, 94, 95, 96, 97, 105

Švantner František, 18, 22, 80
Švenková Viera, 81
Taragel Dušan, 139
Tatarka Dominik, 10, 18, 21, 23, 24, 25, 27, 29, 31, 32, 51
Ťažký Ladislav, 10, 23, 25, 29, 30, 31, 32, 37
Timrava Božena Slančíková, 14
Tomčík Miloš, 20, 65
Truhlář Břetislav, 65
Urban Milo, 80
Válek Miroslav, 74
Vášová Alta, 66, 79
Vilikovský Pavol, 138, 145
Vonnegut Kurt jr., 138
Welsch Wolfgang, 119, 120, 121, 122, 126, 130, 134
Zajac Peter, 21, 70, 84, 114
Zelinka Milan, 66, 77, 79, 81, 82, 97, 107, 108, 109, 111, 112, 114, 115
Zelinová Hana, 16
Zimková Milka, 79
Zvon Peter, 110
Žilka Tibor, 120, 121, 123, 133, 134, 135

Názov: Kapitoly z dejín slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia

Autor: Prof. PhDr. Kristína Krnová, CSc.

Recenzenti: Prof. PhDr. Ladislav Čúzy, CSc.
Prof. PhDr. Brigita Šimonová, CSc.
Prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.

Technická

úprava: PhDr. Ingrid Balážová

Vydanie: tretie doplnené a rozšírené

Rozsah: 158 strán

Formát: A5

Počet výtlačkov: 150

Vydala: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o. Košice

ISBN 978-80-557-0917-8